

РІЗДВЯНА ПАВА

Олена НИКОРАК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0887-8929>

доктор мистецтвознавства, професор,
провідний науковий співробітник,

Інститут народознавства НАН України,

відділ народного мистецтва

Проспект Свободи 15, 79000, Львів, Україна

email: olenanykorak@gmail.com

Юрій ЮСИПЧУК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7130-2338>

кандидат мистецтвознавства, доцент

Навчально-науковий Інститут мистецтв,

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника,

кафедра методики викладання образотворчого,

декоративно-прикладного мистецтва та дизайну,

вул. Грушевського 33/6, Івано-Франківськ, Україна.

e-mail: yusupchuk@meta.ua

На початку 2019 р. у Львові в Музеї етнографії та художнього промислу НАН України відкрилася персональна виставка робіт відомого косівського майстра Мирослава Радиша під девізом «Різдвяна пава». Вона репрезентує вагомий творчий доробок талановитого, національно заангажованого митця — новатора в галузі сучасної художньої обробки дерева. В експозиції двох просторих виставкових залів представлено розмаїттям виробів різьблених орнаментальних і сюжетно-тематичних: тарелей, підсвічників — трійць, ручних хрестів, баклаг, скриньок, мисників, підставок для писанок, а також книги-адреси, альбоми тощо. Не менш презентабельними є твори із сакральною та образотворчою тематикою — процесійні хрести, патериці, аналої, тетрапод та об'ємно-просторові композиції. Особливе місце в експозиції посідають декоративні та сюжетні пласти, зокрема фрагменти Хресної Дороги (11 стацій).

Формування авторської манери творчості художника базувалося передусім на місцевих традиціях гуцульського дереворізьблення і народної дерев'яної скульптури. Мирослав Радиш наслідує, гідно продовжує й успішно розвиває традиції уславленої династії Шкрібляків та косівської школи художнього дерева і металу Василя Девдюка.

Народився Мирослав Радиш 5 травня 1962 р. у м. Косові у родині педагогів Євдокії Олексіївни та Богдана Ілліча Радишів. Мама — викладач математики, а батько — композиції, історії орнаменту та профмайстерності у Косівській мистецькій школі, відомий український письменник та громадський діяч.

Від 1977 до 1981 року Мирослав навчався у Косівському технікумі народних художніх промислів ім. В. Касіяна. Закінчив художньо-графічний факультет Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. В. Стефаника.

Від 1991 року працює в Косівському мистецькому навчальному закладі. Викладач вищої категорії, методист, завідувач циклової комісії художніх виробів з дерева та художнього ткацтва Косівського училища ПДМ ЛНАМ, член НСХУ, лауреат премії ім. Ю. Шкрібляка, ім. К. Білокур та ім. Т. Яблонської.

Запорукою успіху майстра і викладача-практика з великим досвідом стало глибоке знання фізичних властивостей різних порід деревини (груша, горіх, явір, черешня, липа, дуб, вільха, магонь). Варіативністю їх поєднання і щораз іншими співвідношеннями

Таріль. «Різдвяна пава», 2009 р.

Таріль. «Христос Воскрес», 2015 р.

Таріль. «Пам'яті жертв Голодомору», 2006 р.

Таріль. «В шаленому вирії», 2017 р.

він увиразнює композиції, акцентує увагу на окремих фрагментах. Зіставленням різномасштабних яскравих і темних площин неоднакової текстури художник розширює кольорову палітру, позбавляє одноманітності декору творів.

Не менш важливими засобами досягнення художньої виразності є широкий спектр технік виконання, якими майстер володіє бездоганно (різьблення, інкрустація різними породами дерева, перламутром, бісером, шкарлупою писанок, «жирування» металом, тонування тощо). В об'ємних виробках, де М. Радиш є сміливим новатором тектоніки форм, ці техніки органічно поєднані зі столярними й токарними роботами, точінням, профілюванням, випилюванням, гнуттям тощо.

Творчі здібності митця по-різному проявилися у численних композиціях виробів. Скажімо, кожна з

тарелей автора неповторна за матеріалом, технікою виготовлення, а найголовніше — за схемами розташування домінуючих та підпорядкованих їм геометричних мотивів, силуетом та внутрішньою розробкою площин, дрібнішими елементами. Вдумливо інтерпретуючи сформовані на Гуцульщині принципи оздоблення автентичних тарелей, М. Радиш створив безліч сучасних виробів, неповторних за орнаментальними композиціями стрічкової та центрально-радіальної структури. У них найчастіше основна увага зосереджена на центральній площині, де, зазвичай, домінують більші й чіткіші за абрисами хрещаті й овальні фігури, розети, кучері, гачки, баранячі роги, трилисники, закрутки, а також стилізовані птахи, риби, іноді — писанки із вписаними в них хрестами, мініатюрними геометричними мотивами тощо.

Зокрема, оригінальною є тарілка «Пам'яті жертв Голодомору», в якій по периметру в монотонному ритмі чергуються стилізовані мотиви тризуб і трійця. Вони чіткі за силуетом, зрівноважені за масою, узгоджені за внутрішньою розробкою форм і певним чином споріднені з хрещатою фігурою центрального поля виробу. Цей, як і інші твори митця, захоплюють високою культурою виконання, філігранністю опрацювання не лише основних орнаментальних мотивів, а й підпорядкованих їм елементів і гармонією кольорів. Цілісності композиції досягнуто й завдяки застосуванню нейтрального темного тонованого тла, яке об'єднує ясніші компоненти декору. Акцентами виступають здебільшого найсвітліші мотиви, у вигляді колосків тощо.

Особливої уваги заслуговують тарелі, в яких декоративними засобами розкриті сюжети історичної тематики: «Козак Мамай», «Добре слово — соловейко, а недобре — ворон». У творчому доробку митця є також тарелі, створені за сюжетами поезії Тараса Шевченка, — «За байраком байрак», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Грає кобзар, виспіває, аж лихо сміється», «І день іде, і ніч іде», «Врага не буде, супостата», «Веселися, лютий кате! Проклятий! Проклятий!» та за мотивами поезії свого батька Богдана Радиша-Маринюка «Ім'я моєї матері — Калина».

Автор створив також низку самобутніх композицій на релігійну тематику «Христос Воскрес», «Христос Воскрес — Воскресне Україна», «Єрусалим. Весна 2002», «Ми ідемо у Вифлием», «Голгота», «Різдвяна пава» та ін. У них основні фігуративно-схематичні зображення розп'ятого Хреста, а також людей, птахів доповнюються солярними знаками — розетами, взористими стрічками та іншими елементами, що сприймаються як вагомі компоненти декору. Порівняно зі статичними орнаментальними композиціями тарелей, у яких превалює симетричність, сюжетні — значно динамічніші, переважно — асиметричні.

У цих та інших творах типові для Гуцульщини чіткі за абрисами мотиви геометричного орнаменту автор з віртуозною легкістю кожного разу інтерпретує по-новому. Він майстерно поєднує їх з нейтральними безузорними площинами, які іноді збагачені лише тональною розтяжкою текстури деревини, контрастних до основних взористих ділянок барв, деколи — ще й плавними невимушеними асиметричними ліні-

Таріль. «Голгота», 2008 р.

Таріль. «Летять Великодні над церквою дзвони», 2014 р.

ями. Митець вільно оперує нюансними градаціями кольору різних порід деревини, лініями й штрихами, делікатно увиразнює окремі деталі композиції згідно з творчим задумом. Такі новаторські пошуки додають виробам вишуканості й щораз іншого звучання. Саме завдяки безперервному експериментуванню з матеріалами, техніками виконання, грі кольорів і багатій творчій уяві Мирославові Радишу вдалося сказати своє слово в сучасній гуцульській різьбі.

Чисельно представлені в експозиції орнаментальні баклаги. Вони здебільшого схожі за формою та розмірами, але децю різняться за оздобленням, а також своїми підставками й точеними завершеннями. Ніжки виготовлені способом точіння, гнуття деревини, столярні з'єднання — кросна.

Основний взір зазвичай сконцентрований на круглих плоских площинах баклаг. Композиції радіально-

Скринька, 2017 р.

Мисник, 2009 р.

Стация, фрагмент Хресної дороги (Хресна дорога, 2004—2018 рр.)

доцентричні, утворені поєднанням основних хрещатих та овальних фігур, розет, кучерів, з меншими розмаїтими за абрисами елементами (півширинка, ільчате письмо та слізки). Ясність геометричного

орнаменту досягнута виваженими нюансними співвідношеннями темнішого нейтрального, тонованого фону й неоднаковими за насиченістю яснішими різьбленими ділянками (іноді навпаки). Акценти композиції творять здебільшого окремі фрагменти орнаменту, заповнені перламутром, деколи бісером або інкрустацією кількох порід деревини.

Особливою майстерністю і складністю орнаментальних композицій виділяються також книги-адреси. Прицезійні за техніками виконання, вони асоціюються з мозаїчними панно. Досконало продумані схеми розташування провідних, графічно-чітких геометричних мотивів (розети, кучері, гачки, пшенички, півширинка, трикутні і квадратні копанички), вписування їх у прямокутні, видовжені вертикально площини складають канву композицій. Виділення центральної площини виробу творить домінанту, сприяє досягненню цілісності сприйняття орнаменту. Інші, дрібніші мотиви й елементи, характерні філігранністю розробки форм, доповнюють основні компоненти декору й підкреслюють їх силует. Для експонованих на виставці книг-адрес типова орнаментальна облямівка по периметру, яка візуально замикає композицію.

У творчому доробку Мирослава Богдановича є чимало різьблених мисників і підставок для писанок. Вони розмаїті, раціонально доцільні за формою і декором, композиційно ясні й неповторні. Як і в інших ужиткових предметах, автор демонструє винахідливість і творчі експерименти, застосовуючи щораз інші матеріали, які дають можливість знаходити нюансні відтінки деревини, робити контрастні акценти, формувати тональну варіативність теплих (іноді холодних) сполук задля кращого втілення творчих задумів.

Осібну групу творів складають ручні хрести, які за формою й оздобленням певним чином перегукуються зі старовинними однотипними гуцульськими виробами. У творах автора помітний пошук новаторських рішень тектоніки форм, варіативності абрисів і оздоблення техніками плоского й об'ємного різьблення рамен та середохрестя. В окремих ручних хрестах основна увага зосереджена на фігурі розп'ятого Ісуса Христа, що асоціюється з аналогами народної меморіальної пластики. Ця тенденція найбільш характерна для монументальніших процесійних хрестів та хрестів на підставках. У них домінантою композиції є

прице́зійно модельована скульптурна постаць Спасителя. Як і в інших предметах, що використовуються в релігійних обрядах українських церков, автор шукає неповторних образно-композиційних рішень.

Помітне місце серед виробів літургійно-обрядового призначення посідають патериці, оздоблені техніками плоского й об'ємного різьблення, інкрустації, точіння. Вони характерні орнаментальними композиціями, в яких переважають геометричні мотиви пшеничка, сонечко та ін. По периметру розташовані «дармовиси», які виступають обрамленням виробу.

Неповторні за образністю композиції свічників — трійць, що є свого роду пластикою малих форм. Зокрема, біля підніжжя трисвічника «Голгота» або розквітлого хреста у творі «Реквієм» розташовані об'ємні фігури пристоячих плакальниць. Порівняно з деталізованим декоруванням форми хрестів з площинним геометричним орнаментом барельєфно різьблені людські постаті вирішені узагальнено. Завдяки такому контрасту форм, текстури деревини різних порід та інших художньо-виражальних засобів досягнуто гармонії та цілісності композиції. Унікальними за образністю є свічники — трійці «Два птахи з райського саду», «Святий Юрій», «Врочистий» та ін.

Глибокими за християнською символікою, оригінальними й образно виразними за художньою мовою є барельєфно різьблені тематичні пласти. Особливої уваги заслуговують стації «Хресної Дороги», створені Мирославом Богдановичем упродовж останніх п'ятнадцяти років. Автор унікає натуралістичної деталізації, моделюючи образ страждущого від нестерпних мук Спасителя з терновим вінком на голові. Мирослав Радиш вільно оперує пластичними засобами і поєднує контрастну за тоном порід деревину неоднакової структури, фактури, кольору і його відтінків, чим досягає ясності художнього вислову. Кожна зі стацій вирішена по-особливому, з неоднаковим нахилом голови Христа, виразом Його обличчя, мімікою тощо. Але стилістично вони споріднені й композиційно цілісні. Об'єднують їх вишукані за декором профільовані рамки, в які вписані ці сюжетні пласти зі зображенням Ісуса. Авторські композиції таких стацій засвідчують неординарні творчі здібності митця до створення художньо-психологічних образів. Мирослав Радиш однаково майстерно створює композиції творів не лише декоративно-ужиткового

Хрест процесійний, 2011 р.

Патериця, 2018 р.

призначення, а й образотворчих, на історичну й релігійну тематику.

Творчість М. Радиша глибоко закорінена в народне мистецтво Гуцульщини. У мистецькому доробку

автора, поряд із традиційними, вагоме місце посідають твори новаторські, що відповідають сучасним естетичним критеріям. Талановитий митець перебуває в безперервних пошуках нових тектонічних форм, зокрема абрисів об'ємних виробів, які створює столлярною або токарною техніками, поєднує різні матеріали, відмінні за фізичними властивостями, які дозволяють досягати варіативності текстури, фактури й тонально-колеристичних сполук. Технічними засобами професійний майстер одержує бажаний художній результат. Творчі помисли митця найбільше сфокусовані на розробці щораз інших неповторних композицій, варіативності поєднання типових для гу-

цульського різьбярства мотивів, які в численних творах представлені в найрізноманітнішій інтерпретації. Мирослав Богданович уникає повторів, прагне знайти нові можливості для втілення своїх задумів.

Отже, не зраджуючи традиції, М. Радиш сформував притаманну лише йому стилістику декору, створив низку глибоких за символікою сюжетних композицій на історичну й релігійну тематику. Він належить до когорти сучасних найталановитіших майстрів, які є лідерами гуцульського художнього деревообробництва, докладають значних зусиль для засвоєння, удосконалення й подальшого розвитку традицій школи Василя Девдюка.